

פרשת ויחי

נושא	פרק	תכנים מרכזיים	נקודות והצעות להוראה
צוואת יעקב וברכותיו ליוסף	מ#ז . מ#ח	פרק מ#ז פסוקים כ#ח . ל#א ; שבע עשרה שנה חי יעקב בארץ מצרים בטובה ובאחדות המשפחה. לפני מותו יעקב משביע את יוסף שלא יקבור אותו במצרים אלא בקברי אבותיו. יוסף מסכים לבקשתו, אך יעקב אינו מסתפק בהסכמה, ודורש שבועה. יוסף נשבע, ויעקב משתחוה על מיטת חוליו, כתודה לה'. פרק מ#ח א. ז. ; צוואת יעקב. טאמר ליוסף שאביו חולה והוא בא לבקרו עם שני בניו. יעקב מזכיר לו את ברכת ה' שיהיה ממנו "קהל עמים", ומכיוון שלא נולדו לו עוד בנים, הוא נותן ברכה זו לאפרים ומנשה, שייחשבו כשבטים. הוא מזכיר גם את מות רחל וקבורתה.	הפסוק הראשון מקשר עם הפרשה הקודמת: יעקב ובניו ירדו למצרים וישבו בארץ גושן. במשך שבע עשרה שנה יעקב חי שם ובזמן זה שנות הרעב הסתיימו, ומשפחת יעקב מתרבה מאוד. שאלות לדיון : 1. מדוע יעקב מבקש "אל טא תקברני במצרים"? (למרות שחיו טוב במצרים, זו לא ארצם, ואין זה מקומם הקבוע, אלא ארץ ישראל) 2. מדוע לא מסתפק יעקב בתשובת יוסף: "אנכי אעשה כדברך" (פס' ל') ודורש גם שבועה? (יוסף הוא אמן משנה למלך, אך תלוי בפרעה. כדי שפרעה ירשה ליוסף ללכת לקבור את אביו, הוא צריך להישבע) 3. מדוע פונה יעקב דווקא ליוסף? (כי יוסף משנה למלך ויוכל לבצע את ההבטחה). 4. כדאי להזכיר לתלמידים מיהם אבותיו של יעקב, והיכן נקברו. שאלה לדיון : כיצד כיבד יוסף את אביו? (הולך לבקרו בהיותו חולה, ומביא אתו בניו). בפסוקים מזכיר יעקב את האירועים שקרו כשחזר מחרן. האירועים מפורטים בפרק ל"ח פסוקים ט"ו-י"ט. ניתן לבקש מהילדים למצוא ביטויים דומים בשתי יחידות הפסוקים. ובהזדמנות זו כדאי להזכיר את תולדות חייו של יעקב – מדוע הגיע לחרן, נשיאת נשותיו ולידת ילדיו, מות רחל וקבורתה. יוסף לוקח את בניו לקבל ברכה מיעקב, ניתן להרחיב בכיתה על המושג של ברכת צדיק, והילדים יכולים לספר על ברכה מיוחדת שהם קיבלו.

	ח. כ); יעקב מברך את אפרים ומנשה. יעקב מבקש לברך את בניו של יוסף, ומודה לה' שזיכה אותו לחזור לראות את יוסף וגם את בניו. יוסף מביא את בניו כך שהבכור- מנשה יהיה בימינו של יעקב, והצעיר – אפרים בשמאלו. יעקב משכל את ידיו ומברך אותם בברכת "המלאך הגואל", שמשמעותה: ה' שהציל אותי ושמר עלי בכל התלאות, ישמור על אפרים ומנשה, והם ילכו בדרך האבות ויתרבו. יוסף חושב שאביו טעה בשיכול ידיו, ומנסה לשנות זאת, אך יעקב מסביר לו שאף שמנשה יהיה שבת חשוב וגדול, אפרים יהיה גדול ממנו. כ#א. כ#ב; יעקב מחזק את יוסף, שגם לאחר מותו של יעקב, ה' יהיה איתם ויחזירם בעתיד לארץ. כמו כן נותן לו חלק נוסף על אחיו (בחלוקת הנחלות יקבל שני חלקים: נחלת אפרים ונחלת מנשה) וכן מזכיר לו שיקבל את שכם לנחלה.	
	א. ב.; בפרק מח למדנו על צוואת יעקב ליוסף, ועל ברכתו לבני יוסף - מנשה ואפרים. פרק זה הוא המשכו של הפרק הקודם והוא מספר על המעמד שבו שותפים כל הבנים. כל שנים עשר השבטים נצבים יחד סביב מיטת יעקב כאמר בפס' א – "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל-בְּנָיו", ובפס' כח – "כָּל אֱלֹהֵי שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁגִים עִשְׂרִי". זו ברכה עצומה ליעקב (ולכל אדם) ששמח באחדות בניו, במיוחד אחרי כל התלאות והסיבוכים שעברו עליו ועל בניו; שנים עשר האחים	
כמו כן כדאי לחבר את הילדים לברכת ההורים לבנים שנלקחה מפרקנו, כפי שיעקב אומר: "בך יברך ישראל לאמר: ישימך אלקים כאפרים וכמנשה!" (פס' כ) ולתאר את קבלת הברכה בבית מאבא (לתשומת לב המורה, לגלות רגישות אם ישנם בכיתה ילדים אשר אין להם אב בבית)	חשוב להדגיש שאפרים ומנשה הם שני שבטים במקום יוסף, וכך ינחלו בארץ.	
מנשה הוא הבכור, כי נולד ראשון, אך יעקב רואה ברוח הקודש, ששבט אפרים יהיה יותר גדול ויותר חשוב משבט מנשה, אף ששני השבטים יהיו חלק מעם ישראל. להסבר עניין זה כדאי להדגים את שיכול הידיים, שכן מושגי כיוון – ימין-שמאל לא לגמרי ברורים לילדים. כמו כן צריך להסביר שימין נחשב כאן לראשון.	נשים לב בפסוקים אלו להסתכלות של יעקב על חייו: הוא מודה לה' שזכה לראות שוב את יוסף ("ראה פניך לא פיללתי" – פס' י"א), וכן את בניו ("והנה הראה אותי אלקים גם את זרעך" – פס' י"א), שה' דאג לכל צרכיו ("האלקים הרועה אותי מעודי עד היום הזה" – פס' ט"ו) ושמר עליו תמיד מכל רע ("המלאך הגואל אותי מכל רע" – פס' ט"ז). גם יוסף מזכיר שם שמים: "בני הם אשר נתן לי אלקים" – פס' ט', וגם בכך יש הכרת תודה.	
ניתן לכוון את הילדים לרעיונות אלו בשאלה: היכן בפסוקים אנו רואים שיעקב מודה לה'?	כדאי לשיר עם הילדים את הפסוק המוכר "המלאך הגואל", ולחבר אותם למשמעותו.	
ברכת אב המלווה את בניו היא דבר יקר וחשוב. נמחיש את המעמד שבו שנים עשר האחים הקדושים נאספים סביב מיטת אביהם "הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם". לפני פירוט הברכות נדגיש את מעלת הברכה, מעלת ברכת אב וברכת צדיק.	הוא נפטר כאשר כל בניו יחד סביבו. אפשר לספר את המשל (תנחומא לפר' נצבים) "אדם נוטל אגודה של קנים שמא יכול לשברם בבת אחת? ואילו נוטל אחת אחת אפי' תינוק יכול ומשברים!"	

ברכות יעקב לשבטים- מות יעקב * 4. 3)	מ#ט	הקדושים נאספים סביב מיטת אביהם – "הִקְבְּצוּ וְשָׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשָׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם!" ג-כ"ז: דברי יעקב לבניו: בראשונה – דברי תוכחה לשלש הבנים הראשונים על אירועים שקרו בעבר: ראובן - שהפסיד את מעלתו היתרה כבכור בכך ש"בלבל יצועי אביו" (העביר מיטת יעקב לאהל לאה, כפי שבארנו ע"פ רש"י בפרק לה); ושמעון ולוי שיחד בכעסם הרגו את בני העיר שכם בניגוד לדעת יעקב כמסופר בפרק לד; ולאחר מכן ברכות השבטים – "אִישׁ אֲשֶׁר כָּבַדְתּוּ בְּרַךְ אֹתָם". בולטות באורכן שתי ברכות: ברכת יהודה - אשר יש בה גבורה והנהגה מחד, ושפע גשמי מאידך, וברכת יוסף המדגישה את ההשגחה המיוחדת וברכת שמים שעמדו לו בכל הצרות והרעות שפקדו אותו, וגם הוא מתכנה בכינוי מנהיגות - "ראש", "קדקד".	גם דברי יעקב לראובן, שמעון ולוי, אשר אינם ברכה יכולים ללמד אותנו כי אב יכול גם להעניק ברכה רבה לבניו גם על ידי דברי תוכחה ומוסר, הנאמרים מתוך אהבה ודאגה, וכל מטרתם אינם אלא לטובת הבן. לאור זאת נדגיש את מעלת הבנים הראשונים, שקיבלו את דברי אביהם ללא טרזניה. ובאשר לתוכחה זו, חז"ל אמרו כי יעקב הקפיד להוכיח דווקא לפני מותו כי יש הרבה מעלות לתוכחה לפני מיתה (מניעת המצב שבו המוכיח חוזר ומוכיח שוב ושוב, אלא עושה זאת פעם אחת, מניעת בושה מהמוכיח שהרי לא יראה יותר את המוכיח, מניעת כעס ומריבה מול המוכיח שהרי הוא נפטר, שעת רצון ופתיחת הלב ועוד) יעקב אבינו אומר שיגיד "את אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים" (פס' א) ועל כך אומר רש"י: "בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים". אשר לפירוט הברכות – יש בהן מילים רבות ומורכבות, ומומלץ להתמקד רק בחלק מהדברים. מומלץ לרכז את ברכות השבטים באמצעות כרטיסיות / דף כאשר בכל שבט הילדים יתמקדו בארבעה דברים (בהכוונת המורה): 1. שם השבט 2. פסוק מרכזי מתוך הברכה (כגון - "זבולון – לחוף ימים ישכן", "יהי דן נחש עלי דרך", "תהיינה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו") 3. ציון תכונה אחת, או ברכה הנאמרת על השבט 4. ציור / איור או סמל לשבט. בברכות יעקב ישנם דימויים רבים (חמישה שבטים נמשלו לבעלי חיים, כגון: דן (נחש) ובנימין (זאב) הפוגעים באויביהם, נפתלי – אילה שלוחה) אבל הדימויים אינם רק מעולם החי. תחילה יש להסביר לילדים את המשמעות של דימוי, ואת היתרון שבשימוש בדימוי לתיאור ענין (כמו: במקום לומר: רץ מהר – "מהיר כצבי", במקום לומר חכם - הוא כמו מחשב"). לאחר מכן נוכל להשתמש בהמחשת הדימויים להעמקה בלימוד ברכה אחת או יותר. לדוגמה: בברכת יהודה דימויים רבים המורים על <u>גבורה</u> / <u>הנהגה</u> ועל <u>שפע</u>. לאחר שנמין את שני הסוגים נציג תמונות של הדימויים, והילדים יאמרו מה הדימוי אומר: "יָדָךְ בְּעֶרְךָ אֵיבֶיךָ", "גִּזְרֵהּ יְהוּדָה", "לֹא יָסוּר שֶׁבֶט מִיְהוּדָה", "כִּבְסָ בִּינִי לְבָשׁוֹ", "חֲכָלִילִי עֵינַיִם, מִיָּיִן", "לֶבֶן-שָׁנִים מִחֶלֶב" ועוד. <u>יששכר וזבולון</u>: על השותפות ביניהם מלמד רש"י: "זבולון - יהיה מצוי תדיר על חוף, במקום הנמל - שאניות מביאות שם פרקמטיא (סחורה) שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם
---	-----	--	---

		עוסקים בתורה". ניתן ללמוד משותפות מבורכת זו על שותפויות וקשרים בהם כל אחד יכול ליהנות ממעלתו ומתכונתו המיוחדת של חברו. הילדים יכולים לספר האם והיכן ראו סימנים מתוך ברכות השבטים בחלונות של בתי כנסת וכדו'.
צוואת יעקב- מותו וקבורתו דברי האחים ליוסף לאחר מות אביהם- מות יוסף 4*)	נ	כ#ח. ל#ג; צוואת יעקב לכל השבטים לדאוג לקבורתו בחברון בארץ ישראל "בְּמַעְרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֶה הַמְּכַפֶּלָה", מקום קבורתם של אברהם ושרה, יצחק ורבקה ולאה אשתו; בכלותו לצוות את בניו מת יעקב אבינו. פרק נ) פס' א. ג); האבל על מות יעקב. יוסף בוכה על מות אביו, ומצווה את הרופאים לחנוט את אביו כפי שכיבדו אנשים חשובים. גם המצרים מתאבלים עליו. פס' ד. י#ג; מסע קבורת יעקב. יוסף פונה לפרעה בבקשה לעלות ולקבור את אביו בארץ, כפי שהשביע אותו. פרעה מסכים, ויוסף ואחיו עולים לקבור את יעקב במחנה גדול: זקני מצרים מצטרפים אליהם. בדרך הם עושים מספד גדול, עד שהכנענים מבינים שמצרים אבלה. יעקב נקבר במערת המכפלה. 1. האם הייתה חשיבות לכך שיוסף נשבע ליעקב? מנין? (פרעה מאשר ליוסף לעלות לקבור את אביו בגלל השבועה שנשבע. לכן יוסף מבקש: "אבי השביעני לאמור...ועתה אעלה ט... (פס' ה') ופרעה עונה: "עלה וקבור את אביך כאשר השביעך" (פס' ו') 2. מי עולה במסע לקבורת יעקב? (הילדים יכולים לערוך רשימה: יוסף, כל עבדי פרעה, זקני ביתו, כל זקני ארץ מצרים, -פס' ז', בית יוסף, אחיו, בית אביו, -פס' ח', רכב, פרשים – פס' ט'). מה אפשר ללמוד מכך? (כולם הצטערו על מות יעקב, וכולם חלקו לו כבוד – גם משפחתו וגם חשובי מצרים. זאת בגלל חכמתו ומידותיו הטובות) 3. מי עוד ראה שהאבל כבד מאוד? (יושבי הארץ שראו את האבל והמספד בדרך)

י#ד. כ#א; יוסף ואחיו חוזרים למצרים. האחים חוששים שיוסף ינקום בהם על מכירתו, ומבקשים שישלח להם, ואף מוכנים להיות לו לעבדים. יוסף בוכה על שחשדו בו, או מתוך רחמיו עליהם, כי הוא רוצה באחדות ולא בפירוד. הוא מעודד אותם בכך שה' הוא שתכנן שיגיע למצרים כדי להצילם מרעב, והוא "חשבה לטובה", ומבטיח לפרנס אותם. כ#ב. כ#ו; יוסף חי שנים רבות במצרים, ומגדל את משפחתו (בני שילשים הם בלשוננו נינים). לפני מותו הוא מעודד את אחיו שיחזרו בעתיד לארץ, ומצווה שיעלו איתם את עצמותיו.	4. כיצד כיבדו את יעקב לאחר מותו? (יוסף בוכה עליו-פס' א, חונטים אותו –פס' ב', במצרים בוכים אותו שבעים יום –פס' ג', רבים משתתפים במסע הלוויה – פס' ז'-ט', עושים מספד גדול וכבד ואבל שבעת ימים בגורן האטד –פס' י', קוברים אותו במערת המכפלה –פס' י"ג). 5. "ויספדו שם מספד גדול וכבד מאוד" (פס' י') – מה אולי אמרו במספד על יעקב? (כאן יש להסביר לילדים שבמספד אומרים דברים טובים על הנפטר, על מעשיו ותכונותיו. הילדים ייזכרו כאן בתחנות שונות בחייו של יעקב, בעקבות לימוד החומש, ואילו תכונות טובות למדנו ממנו? זו הזדמנות לחזרה, לסיכום הנלמד, ולהפנמת הערכים הנלמדים. דוגמאות: "איש תם" – יושר ותם, "יושב אוהלים" – לימוד התורה, טאמנות בעבודה עם לבן אף שרימהו, ועוד). חשוב להדגיש את דמותו של יוסף, שלמרות הרע שעשו לו, הוא לא מתנקם בהם, וכל רצונו באחדות המשפחה. הילדים ימצאו בפסוקים כיצד יוסף מעודד את אחיו. לימוד טוב של הפסוקים האחרונים יתרום להבנת המעבר מחומש בראשית לחומש שמות. כדאי לשאול את הילדים מדוע הצוואה של יוסף היא עידוד לאחים: (האחים נמצאים במצרים, שהיא גלות, והוא מבשר להם שיחזרו בעתיד לארץ). ניתן להתייחס לביטוי "פקד יפקוד" המופיע כאן פעמיים (פס' כ"ד-כ"ה) ומשמעותו זכירה. לפי חז"ל: "סימן היה לישראל: כל גואל שיבוא בסימן הזה "פקוד פקדתי" – הם יודעים שהוא גואל של אמת, שכן אמר להם יוסף: "ואלוקים פקוד יפקוד אתכם" (תנא דבי אליהו)
--	--

סיום החומש 2. 3*)		בסיום לימוד החומש כדאי להתייחס למספר נקודות : א. להבין את הרצף ההיסטורי ב"מבט על" : בתחילת החומש ה' ברא את העולם, ולאחר שהשחית דרכו ה' הביא מבול והשאיר רק את נוח ובניו, מהם התפתח כל העולם. מבין כל האנשים בחר באברהם לקבל את דבר ה', והבטיח לו שממנו יצא עם מבורך שיקבל את ארץ ישראל. משני בניו נבחר יצחק, ומשני בניו של יצחק נבחר יעקב. יעקב ברח מעשיו ללבן, שם נשא את רחל ולאה. ליעקב שנים עשר בנים, שמכולם יצא עם ישראל. יוסף נמכר לעבד במצרים, ובשנות הרעב אחיו יורדים למצרים והמשפחה מתאחדת. ב. להבין את נקודת הזמן בסוף החומש, לקראת המעבר לחומש שמות : סיום תקופת האבות : האבות נפטרו, סיפור יוסף ואחיו הסתיים. בניו של יעקב מתרבים למשפחה רחבה, אך הם אינם בארצם אלא במצרים. בחומש בראשית הובטחה ברית בין הבתרים, בסוף החומש היא מתחילה להתממש : הגלות מתחילה.	בעזרת מילות שאלה התלמידים יתארו את נקודת הזמן בסוף הספר : (מי ממשפחת יעקב חי? – אחי יוסף, בניהם ועוד דורות נוספים. האבות נפטרו, יוסף נפטר. כמה אנשים מונה משפחת יעקב? – כשירדו למצרים-שבעים, אך במשך השנים התרבו. מדובר על משפחה גדולה. מתי מסתיים הספר? לאחר שיוסף מת. היכן נמצאת משפחת יעקב? במצרים. כמה זמן נמצאים בני ישראל במצרים? יוסף היה בן שלושים כשעמד לפני פרעה, תשע שנים לאחר מכן התוודע לאחיו. הוא נפטר בגיל מאה ועשר שני, אם כן בני ישראל במצרים כבר מעל שבעים שנה.) התלמידים יזכירו מעשים ותכונות , במטרה שנלמד מהם ונעלה במידותינו. ניתן לאפשר לילדים ביטוי יצירתי למידות שלמדו. את פסוקי סיום החומש לקרוא בקול עם כל תלמיד הכיתה. חזק חזק ונתחזק" עם הסיום כדאי לעשות חזרה קצרה בנקודות מרכזיות על מהלך החומש : בריאת העולם, נח, אברהם, יצחק יעקב, השבטים, הירידה למצרים וצוואת יעקב. מומלץ מאוד להקדיש זמן לפעילויות ולחגיגת סיום החומש, בדרכים שונות. במסיבה אפשר לשלב ברכות כפי שלמדנו זה עתה על ברכות יעקב. אפשר לתת לכל ילד אירוע ולבקש מהם להסתדר על פי כרונולוגיה של האירועים, או מקומות שבהם עברו האבות ומה ארע בכל מקום. אפשר לעשות זאת גם על ידי גזירה והדבקה על דף, או על ידי עריכה במחשב. כמו כן ניתן לחזור באמצעות הצגת פרטים שיהוו מעין חידות – מספרים (7 ; 110) תמונות של פריטים (כגון : כתונת, כינור, סולם), בעלי חיים וכדו'. בהמשך לכך אפשר "לשבץ" כל תשובה במקום הנכון על פי לוח פרקים של החומש. אפשר לבקש מהילדים להכין למסיבה מאכל הקשור בצורה יצירתית לאירוע מהחומש
---------------------------------	--	---	---

אפשר לתת לכל ילד לבחור אירוע, לצייר אותו ולהסביר למה בחר בו מכל החומש? אפשר לערוך חזרה דרך הדמויות שמופיעות בחומש וסביב כל שמות להיזכר אלו מידות טובות למדנו אותן ניקח אתנו כצידה לחיים, מספר בראשית. נשמח לקבל מכם דוגמאות והצעות לחגיגות סיום חומש שעשיתם עם התלמידים!			
--	--	--	--